

KIRJA-ARVIO:

KULTTUURIHISTORIAN HISTORIANKIRJOITUSTA

Kaartinen, Marjo & Korhonen, Anu 2005: Historian kirjoittamisesta. Turku: Kirja-Aurora. 287 sivua.

Outi Fingerroos

Marjo Kaartisen ja Anu Korhosen *Historian kirjoittamisesta* edustaa turkulaisen ”uuden kulttuurihistorian” dosenttitason näkemystä siitä, miten kulttuurihistorian historiankirjoitus on siirtynyt ”kulttuurisen konstruktion” vaiheeseen. Dialogin muotoon puetussa kirjassa pohditaan 7 luvun verran, millaista lingvistisen, kulttuurisen eettisen käänteeseen jälkeinen historia on. Siinä maailma näyttäytyy tekstinä, historian kirjoittaminen on kertomuksellista ja sanomisen tapa on oleellinen tutkimuksen kohde. Kirja on syntymäpäivälahja 60 vuotta täyttäneelle kulttuurihistorian professorille, Turun yliopiston rehtorille Keijo Virtaselle, jonka oppilaana molemmat ovat olleet. He kirjoittavatkin haasteesta ja halusta vääntää kättä oppimestarinsa kanssa siitä, mitä (kulttuuri)historian tutkimuksessa on tapahtunut viime vuosina, miten teemme historiaa, miten historiantutkimuksen tuottaminen toimii käytännössä ja millaisia vaiheita kansainvälinen historiografia on kohdannut.

KULTTUURIHISTORIAN KERRONNALLISUUS JA KULTTUURI

Kirjan ensimmäisessä luvussa ”Lingvistiksestä käänteestä postmoderniin eli muuttuuko historia?” Anu Korhonen kirjoittaa historiasta ja sen kirjoittamisesta historiografiaan liittyvien murrosten kautta. Luku on tarpeellinen avaus kirjan kompositiolle, sillä siinä paneudutaan uuden kulttuurihistorian kannalta tärkeään hetkeen: 1970-luvulla tapahtuneeseen lingvistiseen käänteeseen. Korhonen määrittelee lingvistisen käänteeseen lopputuloksen *uudenlaiseksi merkitysteoriaksi*, joka on vaikuttanut jo kolmekymmentä vuotta ja käsitteellistetään tavallisesti postmoderniksi historiankirjoitukseksi. Erityisesti vuosi 1973 näyttäytyy Korhosen tulkinnassa ”kulttuurihistorian hulluna vuotena”, jolloin Clifford Geertzin *Interpretation of Cultures* ja Hayden Whiten *Metahistory* toimivat uuden kulttuurihistorian synnyttäjille ”hälytysmerkkeinä”.

Kulttuurien tutkijana pidän mielenkiintoisena yksityiskohtana Korhosen tekstissä sitä, että lingvististä käännettä ei pidetä historian tutkimuksessa niinkään kielellisenä (tai kieliteoreettisena) kuin metaforisena ja postmodernina murroksena, joka teki kulttuurisista ja sosiaalisista eroista keskeisiä tutkimuksen kohteita. Metaforat avasivat yhtäältä näkymän kulttuuriseen todellisuuteen *merkitysten järjestelmänä* (Geertz). Toisaalta postmoderni historian tutkimus kiinnitti huomion siihen, *miten ja mitä* menneisyydestä puhutaan (White). Luvun lopussa Anu Kaartinen tekee myös rohkean epistemologisen paikkannuksen toteamalla, että nykyinen historian tutkimus on paljossa velkaa gadamerilaiselle hermeneutiikalle. ”Historiantutkimuksen tärkein kysymys on, *millä tavoin tutkija voi olla tekemisissä kadonneen menneisyyden kanssa*” (s. 37; kursivointi O.F.).

Kulttuurien tutkimuksen ja folkloristiikan kannalta kirjan seuraava luku ”Historiallisia kertomuksia” on sekin kiinnostava. Korhonen rakentaa siinä tarkempaa tulkintaa historian tutkimuksen kertomuksellisuudelle ja narratiivisuudelle. Pohdinta lähtee liikkeelle käsitteistä *totuus* ja *fiktivisyys*, jotka asetetaan kolmenlaisiin kehyksiin: ensinnäkin kyse on menneisyyden sanoman asettamisesta (eli *mitä tutkija kirjoittaa menneisyydestä*), toiseksi historian kirjoituksen poetiikasta (eli *miten tutkija kirjoittaa ja esittää menneisyyden*) ja lopulta koko historian kirjoituksen suhteellistavasta diskursiivisuudesta (eli *mitä tulkintaa historia tuottaa*).

Itse asiassa historian tutkimuksen kerronnallisuus (narratiivisuus) esittäytyy Korhosen tulkinnassa juuri edellä kuvatun kaltaisena postmodernina ja hermeneuttisena kysymyksenä: menneisyys näyttäytyy kertomuksellisenä, ja historian tutkija tekee siitä kertomuksen. Samalla kulttuurikin voidaan nähdä kertomuksellisina malleina. Historiantutkimuksen kerronnantutkimus poikkeaa yleisyydessään siitä, mitä se on esimerkiksi folkloristiikassa. Folkloristisissa tutkimuksissa on pohdittu paljon muiden muassa kerronnan teorian ja perinnejajien tehtäviä (muistelu)kerronnassa. Narratiivisen folkloristisen tutkimuksen perustana on toki näkemys kertomuksen kulttuurisesta luonteesta sekä elämisen ja kertomisen kiinteästä suhteesta. (Ks. esim. Ukkonen 2006.)

Toteamus ”kulttuurihistoriaakaan ei voi tutkia ilman tutkimuksellista käsitteistöä eikä varsinkaan ilman kulttuurin käsitettä” puolustaa Anu Korhosen kirjoittamien lukujen ”Mitä kulttuuri merkitsee?” ja ”Toimivista käsitteistä” paikkaa kirjassa. Kulttuurille Korhonen asettaa konstruktivistista ja diskursiivista määritelmää yli 50 sivun verran. Sen jälkeen eri termejä (mm. valta, representaatiot, historian käytänteet ja toimijuus, kokemus ja performatiivisuus) käydään läpi noin 40 sivua. Liikkeelle Korhonen lähtee historianteoriasta keskittyen ensin ”historian kokonaisvaltaisuuden” teemaan (esimerkkinä 1980-luku ja mentaliteettien historia) ja siirtyy sitten nykyhistoriantutkimusta paremmin luonnehtivaan ”näkökulmaisuuden” teemaan.

Näkökulmaisuuden yhteydessä Korhonen viittaa Miri Rubinin vuonna 2002 muotoilemaan ajatukseen, että ”kulttuurihistoria nyt” tarkoittaa kulttuurisen käänteen perusajatusten soveltamista historiallisiin tilanteisiin. Kulttuurihistorian huomioimia perusasioita siis ovat kommunikaation edellytykset, representoimisen ehdot, rakenteiden ja merkitysten välinen vuorovaikutus sekä ihmisten ja ihmisryhmien tavat käyttää kaikkia edellä mainittuja ja näin ilmaista itseään (s. 98).

Anu Korhosen kirjoittamien lukujen keskeinen sanoma piilee käsitteiden *konstruktivismi* ja *diskursiivisuus* avaamisessa. Käsitteet luonnehtivat uutta kulttuurihistoriaa, jonka ”kulttuurin teorian olemme keksineet” Korhosen mukaan ”me itse” (s. 93).

TUTKIMUS PROSESSINA

Kirjan kolmessa viimeisessä luvussa Marjo Kaartinen paneutuu tutkimuksen prosessiin sekä eettisyyden ja kokonaisvaltaisuuden kysymyksiin. Historiantutkijalle lähteet ovat olleet aina pyhässä asemassa. Kaartinen osoittaa tämän toteamalla, että kulttuurihistorioitsijan tehtävänä on tulkita menneisyyttä lähteiden – eli evidenssien, todistusaineistojen, jälkien, näytteiden ja johtolankojen – avulla ja tuottaa näin parempaa ymmärrystä. Tulkinta on työprosessi, jonka perustana on lähteiden luenta, näkökulman valinta, kysymysten esittäminen ja uskottavien vastausten kirjaaminen. Ja koska uusi kulttuurihistoria rakentaa merkitysteoriaa, tutkijan tehtävä on miettiä, miten ja mistä lähtökohdista historiaa tutkitaan: ”Jos kysyminen on vaikeaa, niin on tietäminenkin, sillä lähteet vaikenivat, ovat hiljaa, enintään kuiskivat. Historian vaikeus sijaitsee myös kadonneessa kohteessa” (s. 180).

Eettisen käänteän merkitys humanistiselle tutkimukselle on kiistaton, ja historiantutkimuksessa kysymys näyttää kilpistyvän siihen, millaista on hyvä ja oikea historia. Kaartisen vastaus on selkeä: ”Tutkijan paikantuminen on olennaista paitsi hauskuuden myös tutkimuksen hyvyden takaamiseksi” (s. 235). Toisin sanoen hyvän historian tunnusmerkki on tutkimustehtävää ja lukijaa palveleva läpinäkyvyys. Paikantamisen vaade ymmärretään uudessa kulttuurihistoriassa peräti objektiivisuudeksi, sillä objektiivisuus merkitsee tutkimuksen julkisuutta ja arvioitavuutta niin lähteiden, lähtökohtien kuin tulostenkin osalta (tekijät ilmaisevat tämän Juha Sihvolaan tukeutuen).

Kokonaisuudessaan Kaartisen kirjoittamat luvut ovat alkupuolta helpompia omaksua. Arvelen hänen suunnanseen tekstinsä opiskelijoille ja tutkimustyön noviseille. Kaikessa analyttisessä pohdinnassa myös naistutkimus on jopa ohjelmallisesti läsnä, kuten viimeisen luvun otsikko ”Koko/naisvaltainen historiamme” kertoo.

POHDINTAA

Mikään ”joka pojan opas” *Historian kirjoittamisesta* ei loppulukujen oppikirjamaisuudesta huolimatta ole. Teksti on toki hyvää ja ilmaisu sujuvaa. Kaartinen ja Korhonen korvamerkitsevät itsensä Keijo Virtasen oppilaiksi: teksti nimittäin vilisee oivaltavia metaforia ja kansainvälisten tutkijoiden nimiä. Kaikkeen diskursiiviseen massaan ei saa mitenkään otetta ilman hyvää humanistista sivistystä. *Historian kirjoittamisesta* onkin kahden kypsän ja tiedostavan kulttuurihistorioitsijan näyttö: kirja on kirjoitettu ensisijaisesti Keijo Virtaselle, kollegoille ja pitkälle ehtineille opiskelijoille.

Kaartisen ja Korhosen teos lämmittää *kulttuurien tutkijaa* (viittaa termillä ensisijaisesti etnoloegeihin, folkloristeihin ja uskontotieteilijöihin), jolle menneisyyden tutkimuksen ydinkysymyksiin, murroksiin ja käännteisiin luotaavat esitykset ovat aina innostavia. Toisaalta Kaartinen ja Korhonen onnistuivat hämmentämään ainakin minut, sillä oman alani tutkijoista bibliografiaan on päässyt vain kaksi kriittisen kulttuurintutkimuksen teoriasta innostunutta tutkijaa. Onko kulttuurien tutkimus kulttuurihistorialle ja *kulttuurintutkimukselle* (tarkoitan tällä cultural studies -lähtöistä nykykulttuurin ilmiöiden ”tulkintaa”) lopulta siis näin vieras? Väittämän paikkansapitävyyteen en usko itsekään. Pikemminkin näen ”puutteen” paljastavan jotain perustavanlaatuisia kulttuurien tutkimuksen, kulttuurihistorian ja myös kulttuurintutkimuksen erilaisuudesta kulttuuria tutkivina tieteenaloina. Teoksen ote kulttuuriin on vahvan konstrukttiivinen ja diskursiivinen, ja analyysi on merkitysten tasolla tapahtuvaa älyllistä leikittelyä. Suomalainen kulttuurien tutkimus puolestaan on perinteinen kulttuuria tutkiva oppiaineryhmittymä, jolle etnografian tekeminen sekä kulttuurissa toimimisen metodologinen ja teoreettinen ymmärrys ovat ensisijaisia vahvuuksia. Metateoreettista pohdintaa tällainen asennoituminen ei tietenkään sulje pois.

Edellinen huomioiden tuntui hieman yksisilmäiseltä lukea Korhoselta, että postmodernin historiankirjoituksen kritiikki tylpistyy joskus vain oman empiristisen, ehkä positivistisen ”näkökulman inttamiseen” (s. 29) tai että ”diskursiivisen olemassaolon tavat huomioon ottava tutkija etsii siis ihmistä, joka elää merkitysten kodeissa – ehkä jopa enemmän kuin sosiaalisissa rakenteissa” (s. 38). Itse ymmärrän ”postmodernin omaksuman filosofisen asenteen” (s. 35) hienokseltaan toisin. Kulttuurien tutkimuksessa kyse nähdäkseni on lingvistisen käänteen erilaisesta, kieleen päin pyrkivästä ymmärryksestä. Tämä johtaa väistämättä etnografiseen suunnanmuutokseen eli pois ”merkitysten kodeista” kohti ihmistä, sosiaalista ja parjattua empirismiä. En tosin usko, että Korhonen haluaa kulttuurien tutkijan ymmärtävän hänen sanomansa näin. Itse asiassa hän viittaa Richard Bielnakin esittämään kritiikkiin, joka kohdistuu merkitysten metafyyssiseen olemukseen ”maailmassaolona”. Tällainen asenne tekee merkityksestä yhtäältä tutkimuksen totuuden, toisaalta todellisuudelle etäisen. (Ks. s. 120–212.) Kriittiset lauseet todentavatkin, että kysymys etnografiasta, merkitysjärjestelmistä ja diskurssien ymmärtämisestä on ihmistieteissä perustava. Siksi olisi tärkeää saada kulttuurien tutkijat, kulttuurihistorioitsijat ja kulttuurintutkijat yhden pöydän tai tekstikokoelman ääreen pohtimaan näihin käsitteisiin sisältyviä vivahteita.

Se, mistä erityisesti haluan kiittää tekijöitä, on kunnioittava suhtautuminen aikaisempien tutkijapolvien tekemää työtä kohtaan. Edeltäjistä esitetyn kritiikin punukset ovat keveät silloin, kun lokaa heitetään pohtimatta asenteiden ja näkökulmien luonnetta. Tutkijan on syytä kysyä ensin itseltään, ”missä mielessä voimme tietää jotakin menneisyydestä ja missä mielessä tuo tietäminen on mielekästä”. Sen jälkeen kannattaa selittää itselleen, ”mitä historialla tai historiassa voi tehdä”. (Otteet s. 22–23.) Viimeistään tämä on kokemuksen tuomaa viisautta, jota Marjo Kaartinen ja Anu Korhonen kirjassaan hienosti välittävät.

LÄHTEET

UKKONEN, TAINA 2006: Yhteistyö, vuorovaikutus ja narratiivisuus muistitietotutkimuksessa. – Fingerroos, Outi & Haanpää, Riina & Heimo, Anne & Peltonen, Ulla-Maija (toim.), *Muistitietotutkimus. Metodologisia kysymyksiä*. Tietolipas 214. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

FT Outi Fingerroos työskentelee Suomen Akatemian tutkijatohtorina Turun yliopiston kulttuurituotannon ja maisemantutkimuksen laitoksessa.